

САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ
УЛУУБУН
ХАБЫАТА

ХАБЫАТ
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 16 (7557) • 1994 жыл олунуу 10 күнэ Чэппэр • Сынаата — 46 солкубай 15 харчы

КЫАХ ИҢИНЭН УЛАРЫТАН ТЭРИНИЭХХЭ

Олунуу 7 күнүттэн нэһиликтэргэ олохтоох дьаһалталар баһылыктарын 1993 сыллаагы үлэлэрин-хамнастарын туһунан нэһиликкэниң нийтэр иһитиннэрэр, биллииннэрэр мунууһахтара ытыллан эрэллэр. Ити күн Төлөй, Бахсы уонна Мугудай нэһиликтэргэ иттиһи мунууһахтар ытыллыбыттар.

Биһиги мантан аллара Мугудай нэһиликкэни олохтоохторун уонсай мунууһахтарыгар дьаһалта баһылыга Иван Андреевич ПИНИГИН отчуотун кылгастык биллииннэрэбит.

НЭҢИЛИКТЭР ОТЧУОТТАРА САБАЛАННЫЛАР

пурус. Кыстыкка кириһэ сүөһүбүт ахсаанын ады-баппакка дьон ылыммыт санаабыт тактическэй сым-набыт курдук буолан тах-сылы дуу дингэ тийһэн эрэбит. Билигин бала-һааннабытынан сым-лаахтаах, албах сүөһүнү ниллиһит «эрэйбиттэр» кубулуйда диири ити-ниэх. Кыстыгы туоруур-га сылгы заводтар эрдэ булуллубунка абии 100 тонна аһас, 50 тонна от-наады. Тэйтэр-таһар үлэ-лэр ороскуоттара сүт-кэннэр. Алларга Бостэх нефтебаазыгар күн бу-гунгунан уматыкка 33 мөл. солк. биэрэрдэх олоробут, мантан саас бу сымпарга 100 мөлү-бүгүгэ да тийһингэ мөккүрө суох буолуу. Сылгы заводу араас ха-йысхаларга биэрэр нэһэ 260 мөл. тийдэ.

Нэһилик дьаһалтатын баһылыга манньык кэлтэ-чи биэрэр эрэ ыһаада күһэйиннэртэн туох са-наада кэлбиттэ уонна онуоха ханнык көрүүлэр-дэх эбиттэ?

—Туох да кистээ суох эттэххэ, сылгы заводу буолан тураныт нэһили-кки сылга улууска холо-бур буолар түмүктэри си-тиспиттэ, тыйах миэстэ-сүһүлүнүбүт. Итэбэ-бы-баас албах, нөмө көрдө-һөрбүт биэр оччо. Ууммут сыл биһигиттэн олох итти-үлэни-хамнаһы, тэрээһини эрэйэр, рынок сокуона, хардата да итиннэх эрэ.

Республикада, улууска чаһынай бас билэн эрэ көдүүстөх буолуохта-рын өйдүүр наада. Манна сыһыаран адыһаахха, бу сылтан сир хаһаайынаах буолуута олохтоохтун кириһэх курдук. Бу боппуруоһу Ил Түмүк сотору бэйэтэ үлэтигэр көрүө-тэ. Аны бэйэбиттэр өр-түйдэххэ, сааспыт тухары иһэн кэлбит сүөһүбү-аспыт аһыгытын булу-нууга биһиги улуус саа-ороскуоту көрсүбүт суох. Билигин курдук атын-чтески улуустарга тар-дан өттөһүн, байыт бө-лөмүһүннүрүр албах оту атылаһан миэстэ-тиэйи адалыт, уматык мунура суох ыраабыт-

Ааһааччыларбыт истиилэригэр

«Сага олох» баһааларыгар улуус дьаһалтатын үлэһиттэрэ, тэрилтэлэр, учреждениелар, о.д.а. саа-һааччыларга ыалдьыттахтара, эһиги ыйытыларгы-тыгар иһитиннэртэ.

Бастагы ыалдьытынан улуус дьаһалтатын ба-һылыгы социальнай боппуруостарга солбуйааччы Т. Л. ТАРАСОВ буолуоҕа. Киниттэн тугу ыйытыах-ха сөбүт? Норуот үөрөхтөрүнүн, доруоһуна харыс-табылы, культура управлениеларын, санэпиднадзор, аптека, пенсионнай сулууска, общественной тэри-лэлэр, дьон көргөн, дьахтар отделын, савстарын ситэ-илик оҕоһор дьаһалаларыгар комиссия уо.д.а. үлэ-ларин туһунан.

Боппуруостарынан олунуу 21 күнүгэр дээрэ редакцияга тахсарытигэр. Эһигиттэн хабьат олунуу 26 күнүгэ эһиги нүмэригэр ааһааххыт.

«Сага олох» редакцията.

Дьаһалта баһылыга нэ-һиликкэ үөрэх, культу-ра, тутуу, хааччылы тэ-рилтэлэрин үлэлэрин би-лиһиннэрэн туран, эрдик маннаагы тутууну ытыт-аччытыт предприниме би-ир да тутууну ситэ-ри бүтэртэтин, дьайар дьобура үөмтэтэ суоһун бэлэтиир. Сельо табаар эргини 60 бырыһыан да, чаһынайдарга да сым-лаһаахха. Өскөтүн ман-нык дьаһаннахтынан, ынах сүөһү, сылгы ах-ларыттан сым тахсар от-торун 60 бырыһыан атын сирдэргэ соботуоп-каланан, атылаһан бө-рө-нөлөр. Оттон завод сым тахсар отун улахан ан-гын эмнэ тастан булунар. Быһата, миэстэ-сүт тах-сар отун 40 эрэ бырыһы-ан ылар. Мантан көстөн тахсарынан, чаһынайдар сүөһүлэри 40, завод 60 бырыһыанарын ады-тарга эрэ тийгэргэ күһэ-лэхтээхтэр. Биһиги сым-да, көлүөһэ үрдүттэн тын ылан олоһор хаһа-йыстыбаларбыт кэлтэй ороскуоту эрэ бүтүтү-үктэр, биэр тонна ум-атык сынаата биэр бай-тын ынах сынаатыгар тэтип тухары кайдах ыал буолуохтуну сэрэйэргэ буолуо диибин.

Түмүктээн эттэххэ, структуралары бу төрт-төргө, баар бириччии-лэргэ олобуран уларыт-та бириэмэ, иэм кэллэ. Маннаах 9 чилиһинээх көбүлүүр комиссия үлэ-лиир. Үлэ тэрээһини ула-рытарга сылгы заводун статуһун сүтэриһтэ, эле-менной сылгыга нэлэр компенсационна туһанар сымлаах, нолуок сым-атын систематын үөрөтөн үһсэ-харчыга нолуоктубат тын тэриннэхтэ наада. Биһиги заводтот улууска соботоох государственнай структуранан хаһан тын хаһаайыстыбатын боро-дуусуулатын онорор. Онуоха улуус салалтата нүүс-нөмө буолуон баа-рабыт.

Нэһиликкэ 3 баһынай хаһаайыстыбалара баа-лар, киһилэргэ 52 ынах сүөһү, 13 сылгы уонна 38 сибиһиһэ иһитилэн турар. тэриллэн бардахтарына, сүөһү иһитиннэртэн ураты да хайысхалаах үлэлэ-р дьон тэриһиллэх эбиттэ-р ыйдаһарга үчүгэй. Санааны сайыннара эһи-эттэххэ, баларга оҕоһул-лан таһаарылыбыт боро-дуусуулары ханна, кай-дах батарабыт, үч-харчы киһилэригэр дьон ый-тык байытэ куорайы тах-сыла, быһата, рынок по-купленциятыгар кири-һэн үлэлэһин буолуохтаах.

Нэһилик дьаһалтатын баһылыга отчуотун бүтэ-һитэр эттэ:

—Улууска чончу сым-лаах фондолор тэриһи-биттэрин, холобур, иһэ уонна дьон көргөн, ыччат фондата баар буолбутта-рын этэн туран, нэһилик-кэ эмнэ манньык фунда-ры тэриһэр кайдах бу-луоб? Эсэс кытаанах, ы-рахан дьыллар кэллэхтэ-рин сол. Очототтар ити фондолор көмөлөөх бу-луохтар этэ. Оннооһор ку-туйах хаһаастаах диибит. Бастагы сааһааһымыга 10 мөл. солк. банга уур-дардаахха 2-3 сылынан 200-300 мөл. солк. тий-һиһи сол. Маны толкуй-дуоххаймыт.

Отчуот сүрүнүнэн кэ-сэтингэ кытан утуутал Г. К. Макаров, сылгы за-водун специалиһа М. Н. Макарова, пенсионердар И. Г. Захаров, И. М. По-пов тыл эттиһэр. Киһилэр дьаһалта адырыһыгар критическэй, мунуулар, махтал да санааларын биллэрдилэр.

Уопсай мунууһаххы кы-тыгыт ылыт улуус дьа-һалтатын баһылыга И. С. Синцев улууска тын ха-һаайыстыбатын тургутун биллиһиннэрдэ, ыйыты-ларга эппиттэтигэ:

Мунууһахха 580 баһы-бардааччылаах нэһили-ккэ баара-суоҕа 52 киһи сырытта. Онон олохто-хторгон көпсөһүн да көмчү буолла. Нэһилик дьаһ-алтатын сыллаагы үлэтин түмүгэ, нэһилик баһа-һааччылары үтүктэргэ эмнэ сура-х-саһык курдук иһиллэри-гэр тийдэ.

П. СЫРОВАТСКАЯ.

—Ааспыт сыл Россияда элбөх политической ула-рийылардаах буолла. Бары билэр алтыннытаа-ры соботиеларбыт кэни-лариттэн Сэбиэттэр үлэлэ-рэ тохтогуллубута, Госу-дарственной Думага быы-бардар ытыллыһылар, Россия Конституциятын ылыныбыт. Социалисти-ческэй тутултан айкаста-нан капитализм тутууга олохтоохтун кириһи саа-ланна. Приватизацияла-һын, чаһынай бас биллип күүсү кириһилэр. Рос-сияда сир атылаһаһын саадалаһах курдук.

Инфляция салгы дири-гээһинэ, сыаналар эрдик энергетикада, сырьеларга ырааһанар, олох таһыма наһаата. Үлэ-сүөх буолуу илэ көстөн эрэр. Тыа хаһаайыстыбатын систе-мата сыһыа үрөһүгэ тийдэ,—дизен сааһаар бэйэтэ сыллаагы отчуот-тун нэһилик дьаһалтатын баһылыга. Дээ, манньык уларыһылардаах кэһиэ нэһилик кайдах үлэлэ-һамсаан кэлбиттэ, олорор-руй? Туох ситиһиннэр уон-на көрсүлэр, баһаарылла илин боппуруостар баа-лар эбиттэригэр?

—Ааспыт сыл бастагы агартыгар сыаналар сөбү-гэр эрдэхтэринэ үлэ түмү-гэ куһағана суох буолуох, олох-дьаһах сайдыах кур-дук этэ. Оттон билигин ханна да курдук, үч-харчы барыны-бары баһаарар буолан, тыа сирин үлэ-һиттэрэ биэр бастаһыан-чөлчөһүтэ суох баһаһаан-ныбэт кириһилэр. Ол эрээ-ри, республикабыт Рос-сияда политической-эконо-мической өртүнэн балаһча туруутааҕа рынок ыра-хаттарын өтөһүтэ аһа-рылаһытыгар эрэмнэни үөскөтөр.

1993 сыл түмүгүнэн нэһиликкэбит ахсааны 958 киһи буолла, 10 саа-һаал үөскөтө, 18 оҕо тө-

рөөтө. 348 хаһаайыстыба баар. Нэһиликкэ чаһы-най хаһаайыстыбаларыгар 911 ынах сүөһү, 206 сыл-гы иһитилэн турар. Об-щественнай сүөһү ахсаа-на Маралайы отделениетыгар ынахтыын-сымгытынан 1200 тобоҕо тийдэ. Төлөй от-делениетын кытта холбоон байылыгы дьылга 3700 тө-бөнү кыстатан иһэн оло-робут. Баһааран эттэххэ, иһиттэн ынах сүөһүгэ—2200, сылгыга—1500. Мантан да көстөрүнэн, иһтэр сүөһүбүт ахсаанын кэлитти сылларга аччап-лакка тутан кэллэбит. Бу биһиэхэ биэр өртүгүн си-тиһиһит, атын өртүгүн «эрэйбит» буолла,—дир Иван Андреевич. Мантан салгы киһи байылыгы ыстык уратыларыгар тох-туур:

—Сылгы заводтар, от-делениеларга даһаны үлэ-хамнас таһаары барар, ааспыт сыллаагы госзака-ка туттарыахтаах үүпү-түн 60 бырыһыан, оттон эти көтөбүгүн да буоллар толордубут. Кураан дьыл-лартан экономикада ула-ханнык оҕустардыбыт. Ынах сүөһүттэн төрүүх кэлиттэ 53, сылгыттан нулууну ылым сыччах 40 бырыһыаннарга таһыста.

Ааспыт сайын иһи нэ-һиликкэниң 260 тонна оту бэлэмнээһинит, бу сыл тахсарга атын улуустартан атыта-тутуута суох бука-тын тийбит. Улуус ты-һыттан бэйэбит бэлэмнээ-бит уонна атытыгар бу-бүт 1500 тонна оппуун тийиһтэхтэһиттэн би-лиһиттэ агартып таһыны-быт, аны биэр оччоку аралыһаһытына эрэ күө-хэ үктэнэр ылахтаахлыт. Бу алардас общественнай сүөһү аһылыга, манна та-һынан чаһынай хаһа-йыстыбаларбыт оҕо наа-дыһаһыларга, тийтэриһи-лэ биэр суол туспа боппу-руоһу.

ДЫН КЭРГЭН—ОЛОХПУТ КЭСКИЛЭ

(ЧУРАПЧЫГА УОН УЛУУС ДЫАХТАЛЛАРЫН ТҮМСҮҮТҮТТЭН БЭЛИЭТЭЭНИННЭР)

Итинник саргылаах са-
наан салигаран ытты-
лыбы семинарга, арда
интинерилибитин кур-
дук, уон улуус дыахтал-
ла түмүтүлэр. Кинилэр
сэргэ бу суау суолталах
дыахтал Саха Республи-
катын Президентин итинэн
Дын кэргэн, дыахтар уонна
демографическай полити-
ка проблемаларыгар комитет
председателэ А. Н.
Бомедонова, ити комитет
отделларын сүрүн специа-
листара, улууспут тар-
галарын салиааччылар,
философскай наука докто-
ра, профессор Б. Н. По-
пов, республикатаагы ну-
руот педагогикатын ассо-
циациятын председателэ
Н. Н. Шарин, «Саха си-
ра» хайыат, телерадио-
компанияттан «Алаһа»
бизниси үлэһиттэри ма-
тыһылар.

Балиэтиэтин өйдө-
лүмтү уонна сүрүннөх
буоларын итинтэн маннай
семинарга өлүлүбүт са-
наалартан билиһиннэрини.

ТҮМСЭРГЭ БАҔАЛААХТАР

Улууспут дыахталтын
баһылыга Н. С. Сивцев:
«Бастына түмүү билиэхэ,
Чурапчыга, буолбутунан
иэн туттабыт уонна би-
лиһиттэн элбэти эрийэрин,
эпистемистэрин ойдуу-
бут. Тэа сиригэр дын
кэргэн сирдэнэн-уоттанан
уларыйда. Ого аймах үлэ-
р-хэһэска тардылар
буолан эрэр. «Тиргэн»
программала тиргэрэн
үлэллэр былааннаахтыт.
Социальнай көмүскэллэх
буолууга туһуламмыт дыа-
хталлары көмүгэр олоххо
кыһаарыга кыһаарыт.
Ханна да курдук, билиэхэ
үт-хэчкы эиэ кыһаарыт.
Түмүү үтүгэи тү-
мүстүрдэх буоллун»,—
дидэт.

Уоһа ахтыллыбыт коми-
тет председателэ А. Н.
Бомедонова эттэ:

«Маннай үлэбиз поли-
тикатын оноро-оноро
олоххо киллэрэн илэһхэ
дизэн быһаарылыгыт. Онуо-

ха кыах дыа үөһэстэ:
улуус баһыт отделлар та-
риһинилэр. Кинилэр түм-
сэн үлэстэхтирэнэ эрэ
дыахтарга, дын кэргэнэ,
демографияга сыһааннаах
проблемалары быһаарыах-
ха сеп. Ис кыагы билэн-
үөртөн таба туһааннааха.
Улуустарынан тарйиэн
көрдөхтүүнэ, үтүс үтүс
ыра санаалаах, иһаһаах-
хотуох курдук специали-
стар баалара үөрдэр,
эрээн үөһэстэр. Ого сай-
дыттар дегед, оскуола
улаханнаах сабыдаллаа-
быттарын мадһоһиэ суох-
таһыт. Сир ахсын таба
кыалларынан психологи-
ческай сулууспаны тар-
ныһааха. Хас буруй-сэиэ
айыи милицияга сүүрэн
тинийэр дубук. Билиги и-
нибитигэр үтүс проблема
тулар: ого төрөөһүнэ ач-
чаата, саха эдэр дыахтал-
ларын доруобууларга мө-
төтө, ону тэиэ дыахтар
милитиэга, бизнеска сы-
һаана эиэ тэстү ула-
райыаххаах.

Дын кэргэн социальнай-
экономическай, правовой
харысхаллаах буолууттар
отдел сүрүн специалиһа
Т. П. Карпова үтүгэйдик
үлэллэр дьону эрэ специа-
листарга аттаран туруо-
ралларыгар сүбэлэтэ. От-
тон Н. Н. Шарин нуруот
педагогикатын ассоциация-
тын үлэһиттэрин бэйэлэ-
рингэр тардалларыгар, биир
санаанан үлэһитлэрингэр
ынтырда. К и н и:
«Дын кэргэнэ аман
сурунаал таһаарыт кини
дизэн баҕалаахтыт. Холо-
бур туттар иһэлэритини,
аҕаларытын биһирэххэ
наада»,— дидэр.

Дын кэргэн социальнай-
психологическай уонна пе-
дагогическай харысхаллаах
буолууттар көмөлөһөр
отдел начальнига Р. Я.
Антонова:

—Оголорбутун хол-
буут арааран үлэстэн кэл-
либит. Ону сүрүннүүр
институт суох этэ. Бары
холбоһон кэлленин үлэ-
лэһиминт—бу билиги
сорунут. Улуус итиннэ-
рингэр социальнай-психо-
логическай киниэри та-
риһтэллэххэ. Итигэр сэр-
тар-ойдотер хайысхалаах
буолуохтаахтар. Социаль-
най педагогтары бэлэмнэи
таһаарыаха. Учутал,
интигэри оруолун үрдэ-
тигэ улахан ирдэбил
туруорулуна. Оскуола ого
интинигэр төрөнүүтү
кытта биһигэ үлэһиттэх,
онно кинини тардыаха
наада. Мугудайдары көрөн
сөхтүбүт. Аҕалар эиэ
ылсаллар эбит. Ону Борис
Николаевич көрбүтэ буол-
лар...

Бу муһнааха дыахтал-
лар, биллэн турар, дыахтар
кини, иһа оруола үрдүү-
рун бэйэлэрингэр чүгэстэп
ылыммыт буоллахтарына,
профессор Б. Н. Попов
этинтэ урасас биир үтүгүн
санаатар: «Иһа туһуна
элбэхтик көсөтөбит. Ого
баар—иһа баар... Үтүс
ким эрэ баар буолуохтаах.
Аҕага суох буолуу олус
тарданна. Былыр аҕа аһа-
тааччы, дын туттааччы
оруолун толороро. Ити
кинини муһур былаастаах
баһылык онороро. Улахан
быһаарылымылар аҕа
ылынара. Аҕа оботун
кыһаарынан да кэбиһинтэ
улахан интэр суолталаада.

Аныгы аҕалар хайдах-
тарыт? Дыахтар эр кинини
кытта тэг быраастаһаах-
таах дин буолбута. Дыах-
тар үөрөһүнэн, идэни
ыттыгынан баһыйда, ойу-
нэн кытта ыһайар чинчи-
лэх. Аҕа хамнаһа кыч-
чаан, тутулукка инирдэ.
Кини дын кэргэн таһыгар
тахсан хаалла, оботун ил-
тинигэр кыттыбат. Ого

атаҕастаһааһына иһэтигэр
урут сүүрөн тинийэр
Төрө? Баһылык—иһа.
Аҕаны иһа оботунуун
куолуулар. Ого улаа-
тыар дьэри «аҕа» дини
билбэт. Дыаһылаада, дег-
сакка, оскуолаада—бары-
та дыахтар. Ол иһин дыах-
тар курдук эр дьон олус
элбэтилар Армияга тин-
иһа кыһаарыны кини
буолар.

Суверенитет диниэ да,
үөрөһэ суох эр дьонуна
цивилизацияга хайдах
киһибит? Эр кини
комунисэтин оруолун сүтэр-
дэ, Кинини дын кэргэн-
лэ төпүннэрэххэ. Иһэ-
лэх, аҕалаах эрэ ого
дьоллоох буолар».

Семинарга итин таһы-
нан демографическай по-
литикага отдел начальни-
га Т. С. Мостахова дын
кэргэни паспорттаһыи, Ид-
дыһаа министрствоттан
А. М. Потапов со-
куоннай састарыан ситэ
илик оҕолор буруйу оҕо-
рууларын туһаарынан
интиннэрдилэр. Искус-
ствовед Р. С. Гаврилова
саха таһаһын тигиһэ ту-
һаах сүбэлэри биһирэ.

ХОЛОБУРГА СЫЛДЫАР МУГУДАЙДАРГА

Мугудай кэлиһиэтин
дыахталтын баһылыга
Н. А. Пинигин мадһыт-
тарга кэлиһиэтин олохун-
дыаһаһын, үлэтин-хамна-
һын туһуна сийилин би-
лиһиннэрдэ. Кини быһыл
дын кэргэн сыһаанан си-
бэстээн эдэр ыалларга
көмөлөһөр фонд тарйиэр
санаалааһын эппитин
үтүстэр сэрэстилэр.

Итинтэ салгыи семи-
нар кыттылаахтарына и-
лиһиэ историктын көсөиэр
олохтоох музейга
сылдыан ССРС, РСФСР
нуруотун үөрэтирини
туһуна Г. К. Манаров
сирдэн, быһааран би-

ринтэһи үтүһү көрдүлэр,
биллилэр.

«Баа санаа» оскуола-
тыгар мадһыттаһын
биир кэри-балиэ түгэи-
нэн буолла. «Колуна-
чэи» ого үтүгүү ансамб-
лын айымнылаах үлэти
бэл дигэр Манга-Хаҕала
дыахталларын үйүлгала-
рын хамсаһыта маһиэ
буолбутах дин саныһыи.
Итин тэгэ мадһыттар
быһастаһа туруорулу-
бут «Дьөгө», «Дьобур»,
«Туосчаан», «Дьөркөһөн»
куруһуоктарга дырыкта-
нар оҕолор оҕоһуоктары
кэрэхсээн көрдүлэр.

Сыһаһыт кинигэр
(директор В. М. Лауреи-
тсён) «Тэлкө» суорумуу
кулуубун уонна «Саҕах»
таһаарыстыба салиаач-
чыларын, чилиһиннэри
кытта истиг-иһирэх көп-
сөтин буолла. Муоматтан
тинийэ аһаан-минээн кэл-
бит мадһыттар суорум-
ну хайдах быһылаах-
тык тарйилэн үлэһитин
билиһитэрин баҕалара
улахан эбит. «Төлкөттөн»
дьоллоһон аан бастаан
ыал буолбуттары видео-
киһиэһэ устубуттара ити
чингэтин бнэрдэ. Ити
курдук мугудайдар, өрүү
да буоларыны, көрсү-
һүүнү, көсөтөһүн үрдүк
таһымнаахтык тарйиэн
мыттылар. Ыалдыттар
киһилэргэ махталлара му-
жура суох.

«ТӨГҮРҮК ОСТУОЛ»
САНААЛАРЫН
ТҮМНЭХХЭ

Дыахтар оронуттан ту-
ран холуһтаныгар тин-
ийэр дьэри түөрт уон са-
нааны саныыр дииллар.
Ити өссө былыргы дыах-
тарга сыһааннаан этии.
Оттон аныгы дыахтар эй-
гэтэ, сылдыар ыһа кизг.
Онон бу «Төгүрүк ос-
туол» тула этиллибит са-
наалары эр-биир эри-

дыһэстээн ситэр да кыа-
лыбат. Ол онуттар биир
сүүрээһиэ киллэрэн түм-
кэххэ хотуулаах буолуу.

Семинар үлэтигэр ма-
тыбыт улуустар тарйиэр
дыобурдаах дыахталла-
бары да суорумуулааһы-
ны хотуулаахтык мытар
санаалаахтар. Үтүстэр
эдэр ыалларга туһаһыл-
лан көмө оҕоһулуохтаа-
һын этэлэр. Саһаһыттан
тутулуга суох саҕа ыал
буолбуттарга көмө биир
буолуохтааһын туруор-
сааччылар эиэ бааллар.

Манга-хаҕаластар «Ыал
—аҕатынан» дини өйдө-
бүлү хамсаһан эрэллэр
биһирэннэ. Сыһаахха ити
туһуна быһаарымыттар.
Аны улуустарын кинигэр
конференция тарйиэри
сылдыаллар. Намнар эиэ
аҕа оруолун үрдэтигэ
туруммуттар. Телестудия-
ларыгар аҕаларга ана-
лаах биһирини бэлэмнэл-
лэр. Бүлүүгэ ситэтэ суох
дын кэргэн проблематы-
нан дырыктанар хайысха-
ны талбыттар. Кинилэргэ
сулумах, ордообо хаалыт
40 аҕа, 10-14 иһа бааллар
эбит. Итиннэ суорумуу
туттуулара дыаһылаах
буолуоһун ыйдылар.

Ыал иһэлэрэх, аҕалаах
уонна оҕолоох эрэ буолла-
һына «дын кэргэн» дини
ааты ыһаан сеп. Дын
кэргэни бу уустук кэмгэ
тоһо кыалларынан өйүүр
санаалаахтар бу үтүс ыра-
лаах дыахталлар. Холобур,
Горнайга элбэх оҕолоох
ыаллар уонна студент те-
рөппүттэрдэх оҕолору
босхо көрэр-истэр дегеда
аһаан үлэстэлэр.

Дын кэргэн дын-чаһы
дьоллоох буоларын туһу-
гар туту баҕарар тобу-
луохха сөбүн бу түмүү
көрдөрдө. Оттон ону олох-
хо киллэрэргэ Саха сир-
гэр 1995 сылы хаһан туран
биллэриллибит дын кэр-
гэн сыла тирах буолуу
дизэн кини кыттылаах-
тара эрэл санаалаах тар-
бастылар.

В. НИКИФОРОВ

ХАРЧЫНЫ ХАЙДАХ ОҢОРОУОХХА

Итинник ааттаах кинигэни суруйарга толкуй кини-
гэни таһаараччы бейсболга матч кэмигэр бэйэтин
кыһаар олус эрэһиһилэх, ханык да үбэ, кыра да
уурууга суох кыһаарытын саҕалаабыт уонна 45 саа-
һыгар итинки олохун толору хааччынан үлэһитин
тохтоһут Марвин Смоду кытта көрсүһүүтүтэн
үөһэстэ.

«Эи хайдах итин ситистиг?» дини айыһыта
киһигэни таһаараччы.—Эт эрэ, билиги кэмигитигэр
киһи үт-хэчкы өртүөн итинник эрэ көтүүнү, үлэ
кулутугар кубулуйбакка уонна харчытын саарбах,
үстүкүлэһиһилинн операцияларга уһааһа эрэ,
холбоһуохтарын сеп.

«Харчыны оноруу сүрүн кистэлэни, баара-суоҕа
бизэ тыһынан этиэххэ сеп,— дидэбитэ Марвин Смод.—
Ол эрэри эи бары атыттар курдук буоллаһына,
онно итаҕайыах суоҕа. Мин ону билэр туһугар элбэх
күүсүн биһирэтии уонна байытыи. Мээх билиги
дойдубут сүүһүнэн дыахталлара уонна эр дьонноро
холбоһуохтарын сеп».

Ити күн Марвин Смод таһаараччы көрдөһүүтү-
нэн бу кинигэни суруйарга сөбүлэспитэ. Ви-
һиги иһаах Марвин Смод «Харчыны хайдах он-
оруохха?» дини кинигэтигэр «Баара-суоҕа бизэ тыл
—сигиһиһэ күлүүс» дини ааттаах IV баһын бөчөстө-
төһүннэн «Бизэс оһуолат» дини саҕа рубрика-
һа аһабыт.

БААРА-СУОҔА БИЗС ТЫЛ— СИҤИНИГЭ КҮЛҮҮС

Үбү-харчыны булууга ситиһилэһиһигэ, бэйэһэ эрэл-

лэх уонна бэйэһи аһынар буолууга күлүүс бу бизэ
хомуһунаах тыһа кистэһэ сылдыаллар.

НААДЫНЫНЫ ВУЛУГ УОННА ОНУ ТОЛОРУН.

Ким эиит наадыһытын толорбот буоллаһтарына,
биир даһаны дыһала, биир даһаны үлэ баар буолуох-
тарыт таһаһыбат. Наадыһы кыра буоллаһына, он-
гон төттөрү ыһыи эиэ дуона суох буолуоҕа. Оско-
гүн наадыһы улахан буоллаһына, төттөрү биһиритэ
ол тэһиһи улахан буолуоҕа.

Биллэн турар, хас биирдий үлэһит кини общест-
тво ханын эрэ наадыһытын толорор. Картогена-
лар үлэһиттэрэ, сурук таһааччылар, официанттар
—бары туһалаах үлэһи дырыктаналлар. Ол эрэри
киһилэргэ көрдөһү олус улаханна суох, онон хам-
настара да кыра. Оттон автомобиль стартерын айыт
Чарльз Кеттеринг массыһааны илиһиэн эиэртэн
босхолоһута, онон ким барыта (ордук дыахталлар)
массыһааны кытталларыгар кыаһы үөһэспитэ. Кет-
теринг мөдүһүнүнэн дьон массыһаанан туһаналла-
рын хааччыһыта. Кини общество наадыһытын
толорбута. Ити иһин кини үрдүк төлөбүрү ыһыта.

Америка бүтүүнүн үрдүнэн дыахталлар уонна эр
дьоннор саһата суох эрэйдэнэллэр, нэһиһэ тиниһи
олороллор, тоҕо дигэтэххэ, кинилэр туһаларыгар
баар кинилэр толорор наадыһылар кинилэр кыах-
тарыһаар быдан кыһаһахтар. Оттон ити дыобуру-
кыһы бойо уонна туһаһыт дьон туһаларыгар эри-
тиэххэ сеп эбэт.

Эппилин чингэти биир холобур аҕаһыи. Орто

дыобурдаах эдэр кини банга кыра чиновник дуоһу-
наһыгар үлэһэ кинирэр, тоҕо дигэтэххэ кини бу ыраас
үлэ уонна тус бэйэтин «кии» дини үрдэтэр дин
саныыр, билигин эдэр кини: «Маннайгы националь-
най банга сулууспалыһыи»,— дидэ дин. Ол эрэри
иһэригэр эрэл суоһун ойдуур. Бу банга эдэр үлэ-
һиттэр үрдүк балаһыанньалаахтартан ким эиит
пенсияга таһар эрэ түбэлтэтигэр сулууспаларыгар
иннии сыҕарыйаллар. Миэстэ босхолоһуоһуна да-
һаны, элбэх кыра чиновниктартан биирдэһэри эрэ
дуоһуһа үрдүн сеп. Итиник түбэлтэһэ киниэхэ
биир өртүнэн ордук санааһыи, ким эиит кинигэр
урут күһэ саһаһыи, аһын өртүнэн санаа туһуутэ
үөһүтүр. Баны бас билэччиһэр көрүүлэригэр билиги
клерикт ханык баҕарар орто дыобурдаах кини
толорор үлэһи үлэһит. Онон кини хамнаһа биһэр
көдүүһүтэр дыөрөлэһиннэрэн барт кыра. Эдэр кини
хамнаһын улаатыһаары ситиһэр уонна үлэһиттэн
аһыһыһыи ылары ситиһэр суола соһоһо—банга
балаһа улахан суолталаах үлэһи толорууга кыаһы
ыһыи. Ити сыһы ситиһэр суоллар элбэхтэр.

1. Билигин кэһэтэр туһугар банкоскай дыһаһаны
дыоһуһаан үөрэтиһи саһаһаан сеп.
2. Үлэһи билиһиһиһиһиһэр улахан суолталаах
үлэһэ уларыһаан сеп.
3. Бэйэһи курдук дыобурдаах биир эбэтэр хас да
партиеру кытта тус бэйэһи дыһаһатын саһаһаан сеп.
4. Бэйэһэ эбэтэр аһын дьон көмөлөрүнэн иһиһиһэ

Эбэрдэлишбит!

Чурапчинская улусная типография Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполи-
графиздат», с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». Подписано в печать 9. II. 17 г. (гр. 18.00 м.)